

Holdið er fúst, men andin er veikur

Jens Pauli Heinesen: Rósa María.
Sögusavn.
Perma: Tórbjörn Olsen.
Mentunargrunnur
Studentafélagsins 1995.
175 s. kr. 180.

Ímóti tolking

Glögga amerikanska bókmentakvinnan og rithöfundurinn Susan Sontag skrifaði í 1964 eina grein við heitinum »Against interpretation« (Ímóti tolking). Her tekur hon í herðatoppin á teimum sum ekki vilja lata listaverkið tala fyrir seg sjálvt, men þar mugu útleggja það. Susan Sontag vil vera við, at á henda hátt gera hesir tolkarar listina vandaleysa. Hon nevnir m.a. hvussu bæði jødiskir rabbinarar og kristnir prestar útleggja tann greiddiga erotiska Hásongin »andaliga«. Á henda hátt kann ein tekstur sum ikki longur kann góttakast, men sum kortini ikki kann blakast burtur, gerast borbærur.

Susan Sontag vil eisini vera við, at í modernaðu høpi er tolking tað sama sum smáborgaralig burturvísing av at vilja lata listaverkið fáa frið. Sonn list hefur lyndi til at gera okkum ótryggt. Við at avmarka listaverkið til bara innihald og síðani tolka hetta, temur tú listaverkið. Tolking ger listina lagaliga, fitta.

Hon vil somuleiðis vera við, at henda smáborgaraliga tolkingin blómur innan bókmentir, og hendingaferð gerst ein hövundur so ótryggur av, at listin hjá honum hefur eina tilika kraft, at hann í verkið sjálvt leggur inn, hvussu tað skal tolkast. Thomas Mann verður nevndur sum dømi um ein tilikan óvursamstærshugaðan hövundur. Eru hövundarnir harafturímóti treiskir, so eru kritikarnir findanglaðir at útinna hetta arbeiði.

Jens Pauli Heinesen hevur tíðum nevnt Thomas Mann sum eina av sínum fyrmyndum, og við orðunum hjá Susan Sontag thuga, kundi tað verið áhugavert í sambandi við nýggja sögusavni »Rósa María« at eftir kanna, um Jens Pauli Heinesen er ein av hesum »ovursamstærshugaðu« hövundum. Skøkjudeymar.

Savnið er bytt í tveir partar, har tær fimm søgurnar ifyrta partinum eru heftar at hvørjari aðrari, og tilsamans mynda eina stutt-søgu-sýklus.

I »Kvinnan undir tí svarta hattinum« gongur frá B. við hús og drøymir um onnur mannfólk enn mannin, sum ongantíð er við hús, tí hon krevur ov nógv av honum. Hon hevur einki at takast við uttan at rudda og gera mat til mannin og báðar synirnar Meir og minni nakin visir hon seg fyrir bæði postbóði og elektrikara, fer í song við báðum - tó ikki ísenn - og hon gerst skøkja. Á enda forfórir hon eisini ta seytjan ára gomlu dóttirina í grannahúsinum, og fegnast um at henda slær hana. Ja, vil hava meira.

Tá ið søgan er komin so langt, hevur lesarin leingi undrast yvir, har maðurin og synirnir eru, tí teir verða bara nevndir við søgubyrjan. Somuleiðis minnir máttin frá B. hugsar - tað avgjörda og at tað verður gjørt nógv av - um skemstisögusavnið »Gamansleikur« frá 1974. Tekin eru sostatt um, at alt kanska ikki skal skiljast í álvara. Knappliga stingur hövundurin snyðið fram og spyr, um søgan er sonn, og svarið er bæði og. Hann fortelur síðani lesaranum, at frá B. drøymir, tí maðurin misrøkir hana, men um somu tíð kundi hon ikki funnið uppá at gjørð nakað við dreymirnar.

Søgan endar við at siga, at viðhvørt fer frá B. í kirkju »og tað var ikki ein sál harinni, ið hevði minsta grun um tann leik og tað lyst, ið spældi gjøgnum tað litla, ólukkuliga høvdið undir tí svarta hattinum«.

Skjaldur og vikublað

I »Kvinnan undir tí svarta hattinum« stóð frá B. javnan og evelleiddi dóttir frá C. og næsta søgan, »Eg átti mær ein holabát«, er um frá C. og hennara húski. Frú C. sær væl út, hevur mann og trý hálvaksni børn, tá

Søgurnar hjá Jens Pauli Heinesen prógva, at heilin er dyggasta kynsgögn, og hetta innleiðir flestu søgum eitt milt umberandi brá.

ið hon fær sidlingin Albert. Hesin er mistrivningur, og í nøkur ár broystist mamman fullkomiliga. Hon hugsar bara um henda litla, gloymir mann og hini børnini og fellur sjálf í órøkt. So doyrt Albert, og eftir eina tíð sættast mamman við, at hann er hjá Gudi. Hon hevur annars ikki verið gudrøkin, men nú veit húsfolkið, at tey hava fingið mammuna aftur.

Lesarin undrast eitt sindur yvir söguna, og við tí ihuga, hvør ið skrivað hevur, tykist hon heldur enn ikki lög. Helvt um helvt sunnudagsskúlasøga og barokk frásegn samsvarandi teimum áður nevndu skemstisögnum.

»Eitt lukkugt menniskja« er tann søgan sum er mest trúleys ímóti sínum hövuds-persóni og hart út heldur hana fyrir tað turra spott, so at lesarin nærum tykist synd í henni. Hevði hon bara ikki verið so bytt. Frú D. dmar einki fæst, málburðurin er merktur av danismum, og døturnar eita sjálvsagt Viola og Jeanette. Henni dmar best at lesa lýsingar og donsk vikublað, tíðundum gevur hon ikki gætur, og hon illneitast inn á ein føroyskan hövundur - »Hans Pauli Heinesen sett hann vist ella okkurt sovord« - tí hann gongur so illa ílatin.

Men so kemur ein norðmaður at vitja, og hennara lukkuliga innihaldstóma tilvera rillar, men ert tú passaliga toltur, er ikki trupult at fáa hana aftur á rætt kjøl.

I søguni »Eini hjún« leggur frá E. ikki í mann sín, fyrr enn hann er ótrúgvur. Henna girnd verður vakt at hansara ótrúskapi, og tað er hon sum hevur heitt á hann at visa seg sum eitt mannfólk og fara eftir øðrum konufólki. Nú vil hann skiljast, men í endaregluni røpar konan: »Rým ikki frá mær, rým ikki frá mær!«

Tann forelskaða gentan

Frú B. bara drøymir og ger einki. Tá ið piningurin hjá frá C. er deyður, verður hon aftur tann sama. Frú D. broystist heldur ikki. Felags fyrir tær triggar sögurnar er, at teir kvinnuligu hövuds-persónarnir hava dreymar, men lítið verður gjørt við teir. Tær eru fangaðar í einum smáborgaraligum helviti, sum tær halda er paradís. Viðhvørt kenna tær ásar, at nakað manglar, men so finna tær bara upp á okkurt, so tær gloyma hesar kenslur. Frú E. situr ikki hendur í favn, men hennara gerðir eru avlagðar, og søgan visir

hjúnalagið sum rangmynd.

Tann fyrsti sanni persónurin, lesarin kannast við, er seytjan ára gamla dóttir frá C. I »Ur dagbókini hjá Rósu Mariu« fáa vit jarðbundnar lýsingar av hinum kvinnunum. Frú B. er eitt turkatræ, mamman, frá C., hevur verið burtur í ørskapi, frá D. er bytt og frá E. einkisigandi.

Sjálfr er Rósa María forelskað í harra E., og soleiðis sum tær fyra undanfarnu sögurnar eru fortaldar, og tá ið hugsað verður um, hvussu neydarsligar hesar lagnar eru, og tá ið hartil verður havt í minni, hvussu søgan um frá E. endaði, so rokna lesarin við, at Rósa María og harra E. fara at finna saman. Men, nei. Hövundurin synir onga miskunn. Frú E. kroystir mannin at bliva verandi, og vit fáa ikki happy end.

Søgan um frá A. er ikki við í hesi bók, men um hennara privata helviti og verðsliga himmiríki kunnu vit lesa ísavninum »Tann gátuføri kærlíkin« frá 1986.

Bókmentatraditið

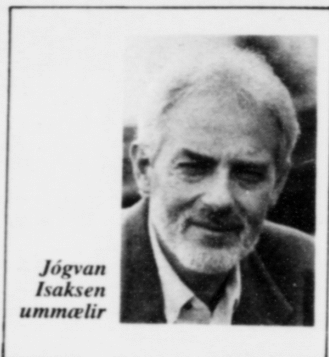
Tað er eingin ivi um, at tær erotisku kenslurnar skulu takast í álvara, um somu tíð sum hamurin hevur skemtidám. Hövundurin fer her inn í eina gamla traditið í europeiskum bókmentum við so gítinum grundarsteinum sum »Dekameron« (1348-53) hjá Giovanni Boccaccio og »Canterbury søgunum« (1387) hjá Geoffrey Chaucer. Men Jens Pauli Heinesen er eisini partur av einari modernaðri traditið, har hövundurin brúkar ritið sum júst rit og ikki veruleika, har hann spælir sær við hesum. Henda traditiðin er kortini ikki heilt ung, og tann løgna skaldsøgan »Tristram Shandy« (1760-67) hjá Laurence Stern, man vera hon sum leggur fyrir. Men tað er í okkara øld, at hesin máttin at skriva uppá og fyrirhalda seg til skaldskapin hevur gjørt mest vart við seg. Eitt gítid dømi er skaldsøgan »The French Lieutenant's Woman« eftir John Fowles, av teimum flestu best kend sum filmurin við sama navni, har Meryl Streep og Jeremy Irons høvdu hövudsleiklutirnar.

Mentafólk

Frásagnirnar í øðrum parti av savninum standa leysar bæði av fyrri parti og av hvørjari aðrari. Teir fimm titlarnir fevna um triggar sögur, eitt ævintýr og eina hugleiðing. »List« - longu titlurin fær lesarin at óra ilt - er um hjúni Mildrid Skarlak og Waldemar Fonn. Tey eru bæði listamálarar, búgva í hvør sínari helvt av einum tvíhúsum, og, tó at tey eru ólík, »inniliga samanbundin«. Tey hava eitt sokallað opið hjúnalag, tí W. Fonn ikki megna allar sínar skyldir, men skjótt kemur kuril á. Og hóast konan at enda letur sær lynda og ger sum maðurin vil, hava bæði tapt. Søgan er speisk og í fittan mun lyst við fólkskum loyaliteti, sum tekur alt tað fjákuta og uppgjörda fram. Nakað sum í søguni um ta tápuligu frá D.

Eg veit, at tað er eitt sindur smáligt av mær, men eg taki tað fram kortini. Sagt verður, at Mildrid Skarlak einaferð stóðast í Paris ein heilan mánaða saman við einum sakføraravini. Hvønn dag vitja tey Louvre, og so verða hesir listamálarar nevndir: Mondrian, Bruegel, Monet, Boticeilli, Renoir, Utrillo, el Greco, van Gogh, Cezanne, Braque, Toulouse-Lautrec, Modigliane, Matisse. Nú er tað bara tað, at umframt hendinga mynd av Bruegel, Boticeilli og kanska el Greco, so hanga hesir málálarar ikki á Louvre. Musée du Louvre fevnir um list frá fyrisöguligari tíð og til umleið 1870. Flestallir teir nevndu málálararnir hanga á Musée d'Orsay (sum Jeu de Paume-savnið er vordin ein partur av) og á Centre Pompidou, har Musée National d'Art Moderne húsat. Smáligt, men rætt skal vera rætt.

»Falkurin« er forvitnislig søga um ein tilvildarligan fund millum ein rithövundur á miðjum árum og eina unga, vakra og gátuføra kvinnu. Tey halda bæði til við sama svimjihjál á Tenerife, fylgjast ikki við nøkrum, og soleiðis er pallurin uttan fyrir vanliga

Jógvan Isaksen ummæltir

gerandisdagin til reiðar. I hesum kann »Falkurin« minna eitt sindur um sögurnar hjá Somerset Maugham, men hon er eisini í ætt við »Goethe í Dalsvík« hjá hövundinum sjálvum. Henda stendur í savninum »Hin vakra kvirran« frá 1959 og snýr seg um, at tú á óvæntaðum stað kanst fáa svør sum broyta tína kós.

Diábolos

Um tú ert óreinn - og tað skulu vit øll vera viðhvørt - kanst tú um söguna »Djevalin í krossinum« siga, at Jens Pauli Heinesen er samstærshugaður sambært Susan Sontag. Søgan snýr seg um eini ung hjún og vinmann teirra, sum móti sínum vilja kemur at vekja konuna kynsliga. Tey hava djevalin í krossinum, og alt gongur tiskil av skriduni. Tveir triðingar inni í søguni verður tað gjørt greiði fyrir, at omanfyrinevnda lódda orðing stavar frá filmi gjordur eftir skaldsøgu hjá franskmanninum Raymond Radiguet (1903-23). Men lesarin - bara hann er miðal listin - hevur longu av titlunum hugsað um Raymond Radiguet.

Somuleiðis vil tann unga kvinnan í søguni vera við, at Gérard Philipe, sum spældi hövudsleiklutin í filminum »Le Diable au Corps« (1947) er hennara yndisleikari. Gérard Philipe var í fimtiárunum eitt tað størsta navn í fronskum filmi, men hann doyði longu í 1959, og eg ivist stórliga í, at ein tjúgu ára gomul føroysk kvinna í 90-unum hevur hann sum idol. At hava Gérard Philipe sum yndisleikara hóskar harafturímóti væl við aldurin hjá hövundinum.

Troll á alljósum degi

Ævintýrið og hugleiðingin, sum loka savnið, kunnu í fyrstu atlaga tykja ólíkar hinum sögunum, men tó skalt ikki hava listið nógvir reglur, so hvørur hesin forðmótur. »Tey forniskja« við undirtitlunum Eitt »skemtiligt« ævintýr bert fyrir tilkomin, er í ætt við barnabókina »Brúsajókul« frá 1987, og bæði risar og tann yvirvaksna kettan Oxakolla ganga aftur. Stórstan leiklutur hevur tó girnd av bæði einum og øðrum slagi. Í søguni »Falkurin« spyr tann unga kvinnan rithövundin, hvat hann heldur er tað mest andstyggiliga lívinum. Hann svarar: valds-greidding og sleiskar. Hesum báðum er tað ivaaleyst av í ævintýrinum, so hóast óðrvísi ham, er temað ikki hinum sögunum fjart.

Stubbín »Hálv tekja verður eftirlýst« fer fram heima hjá hövundinum undir jóla-ódnini í 1988. Ódnin og hennara avleiðingar verða rammað inn av russiska hövundinum Konstantin Paustovskij. Jens Pauli sigur frá endurminningum hjá Paustovskij, sum í fittan mun snúva seg um valds-gerðir og líðingar, so eitt samband við savnið annars er greitt.

Tíðarlýsingar

Venda vit aftur til Susan Sontag og hennara ákærur mótvægis Thomas Mann, so kann Jens Pauli Heinesen ikki altíð væntað fri-